

Per-Anders Roth (1996): *Riket, valkretsen och hemkommunen: Lokal och regional representation i den svenska riksdagens sista andra kamare 1969*. OFTA Grafiska/Kåpyjrajt, Göteborg, 257 s.

Jörgen Westerståhl arvosteli 1980-luvulla ruotsalaista demokratiadebattia keskittymisestä olennaisuuksien sijasta oheisaktiviteetteihin. Tällä hän tarkoitti osallistuvan demokratian eri ulottuvuuksiin fokusoitunutta keskustelua, jossa ei ollut juurikaan sijaa edustuksellisen demokratian edellytysten ja toimintatavan erittelylle. Westerståhlin näkökulmasta asiantilaan on tullut korjausta akateemisten tutkimusten muodossa viime vuosina useampaankin otteeseen ja vielä Westerståhlin maamiesten toimesta.

Göteborgin koulukunnan edustajat ovat julkaisseet kuluvana vuonna kaksikin edustuksellisuusproblematiikkaan empiirisesti suuntautunutta tutkimusta. Per-Anders Roth ehti ensimmäisenä samaan valmiiksi väitöskirjansa *Riket, valkretsen och hemkommunen*, jonka jälkeen Peter Esaiasson ja Sören Holmberg julkaisivat Ruotsin edustuksellista järjestelmää tarkastelevan tutkimuksensa. Yhteisestä tematiikasta huolimatta kirjoittajien näkökulmissa on eroa: Roth tarkastelee edustuksellisuuden toteutumista rajatussa, alue- ja paikallisen edustavuuden kontekstissa. Esaiasson ja Holmberg puolestaan tutkivat edustuksellisuustematiikkaa tarkoituksenaan tavoittaa ruotsalaisen edustusjärjestelmän yleinen luonne ja sen ominaispiirteet.

Edustuksellisuus ei käsitteenä ole kovinkaan vanhaa perua; edustuksellisuusteoretisoinnin klassikkotutkija, Hanna Pitkin, arvelee termin olleen käytössä modernis-

sa merkityksessään 1600-luvulla. Kolmessa sadassa vuodessa edustuksellisuus on käynyt läpi monenlaisiakin käytännön elämän tasolla tapahtuneita muutoksia. Tutkimusten käsitteellisten lähtökohtien suhteen on sen sijaan tapahtunut hämmästyttävän vähän. Pitkinin vuonna 1967 julkaistussa väitöskirjassa, *The Concept of Representation* kiteytyvät edustavuusproblematiikan ydinajatuksat, joihin tukeutuvat myös useat tämän päivän edustuksellisuustutkijat.

Vaikka kunnia teoreettisen käsiteanalyysin kehittelystä ja kokoamisesta monien mielestä lankeaakin Pitkinille, ei häntä kuitenkaan voida kiittää edustavuuskäsitteen empiirisen todentamisen selvittelystä. Pitkinin teoksessa on vain vähän viitteitä siitä, miten edustuksellisuuden eri ulottuvuuksia on mahdollista mitata ja mitkä ovat edustavuuden toteutumisen keskeiset kriteerit. Edustavuuden empiirisen todentamisen problematiikkaa onkin kehitelty muiden tutkijoiden toimesta niin sosiologisen rooliteorian, rationaalisen toimintateorian kuin 1980- ja 1990-luvuilla henkiin herätetyn mutta 1960-luvun edeltäjänsä nähden hyvinkin muuntuneen rooliteoriankin viitekehyksissä.

Edustuksellisuuskäsitteen vakiintumattomuus tulee esiin muun muassa käsitteellisenä hajaannuksena. Vaikuttaa siltä, että edustuksellisuustematiikkaa pohtineet puhuvat usein pikemminkin toistensa ohi kuin toisilleen. Edustavuuden kriteerien on katsottu rakentuvan yhtäältä edustajien ja edustettavien väliselle vastavuoroisuudelle. Keskeisiksi kriteereiksi on määritelty responsiivisuus ja kongruenssi, joiden on puolestaan katsottu toteutuvan esimerkiksi tosiasiallisena, affektiivisena ja aavistavana edustavuutena. Per-Anders Rothin tutkimus lukeutuu edustavuusjäsenyyksensä puolesta juuri tähän kategoriaan. Samaan ajatustraditioon lukeutuvat myös käsitykset »hyvästä edustajasta» ja sitä määrittävistä tekijöistä. Edelliseen nähden toisentyypistä ajatuslinjaa puolestaan edustavat käsitykset edustavuuden rakentumisesta »ulkoapäin»; edustajien ja edustettavien välisen (deskriptiivisen) vastaavuuden elementeistä. Tällöin edustajakunnan peilikuvaavaisuus tai täsmällinen reflektio ovat keskeisiä suunnannäyttäjiä edustavuuden laajuuden tarkastelemisessa. Tämä sosiodemografiseksi tai sosioekonomiseksi nimitetty edustavuuden ilmaisin on intressi- ja mielipide-edustavuuden ohella yleisimmin sovellettu tapa tarkastella edustavuuden toteutumista.

Edustuskirjallisuudessa keskeisten käsitteiden – edustustaparoolien, edustustyylien, edustusideologioiden ja edustuksen kriteerien – muodostamaan vyyhtiin on helppoa sotkeutua, elleivät langat ole alusta alkaen jämäkästi käsissä. Per-Anders Rothilla ne selvästi ovat. Hänen tutkimuksensa viitekehys on selkeä ja looginen, ja tutkimus kulkee eteenpäin kuin höyryjuna poikkeamatta »turhille» sivuraiteille. Turhille on lainausmerkeissä siksi, että Rothin tutkimuksen heikkoudeksi mielestäni muotoutuukin liian tiukka pitäytyminen »raiteilla», valmiiksi pureskelluissa käsitteissä ja maljeissa. Rothin väitöskirja on tapaustutkimus, joka kes-

kitty 1969 tilanteeseen, jolloin parlamentti oli viimeisen kerran jakaantunut kahteen kamariin. Roth hyödyntää Bo Särilvikin johtaman »Poliittinen edustuksellisuus» -tutkimusprojektin yhteydessä hankittua aineistoa vuosilta 1968, 1969 ja 1970. Aineisto sisältää sekä parlamentaarikkojen että äänestäjäkunnan haastatteluita.

Rothin tutkimusongelmana on, miten paljon 1960-luvun lopussa annettiin tilaa alueellisesti orientoituneelle edustajan roolille. Keskeinen problematiikka rakentuu yhtäältä sen selvittämiseksi, miten erilaiset, alueellisen ja paikallisen edustuksen muodot toteutuivat parlamentin toisessa kamarissa. Toisaalta Roth analysoi niitä sitoumuksia ja ominaisuuksia, jotka olivat vaikuttamassa siihen, että yksittäiset parlamentaarikot päättivät toimia maantieteellisesti rajatumpien intressien ja mielipiteiden edustajina hyvin kurinalaisessa ruotsalaisessa parlamenttijärjestelmässä. Tutkimuksessa edustavuuden toteutumista tarkastellaan hyvin traditionaalisesti *miellipide-* ja *intressi-* ja *ryhmäedustavuuden* toteutumisen valossa. Nämä edustuksellisuuden ulottuvuudet Roth pilkkoo edelleen kognitiiviseen, muodolliseen, todelliseen ja affektiiviseen ulottuvuuteen. Valtakunnan ja paikallispolitiikan välisen dynamiikan tarkastelu rakentuu sen selvittämiseksi, miten mielipiteiden jakautuminen äänestäjäkunnassa vaaliipiirin ongelmia koskien heijastuu parlamenttiin. Samalla Roth analysoi myös edustajien paikallisedustajan roolia laajamassassa, paikallis- ja valtakunnan politiikan välisen kytköksen kontekstissa.

Rothin tutkimuksen teoreettinen anti jää laihaksi. Ne noin 20 sivua, jotka Roth käyttää edustuksellisuuskustelun taustan selvittämiseen eli esittelee 1700-luvun edustusdebattia, alueellisen ja paikallisen edustuksen toteutumisen yleisiä ja erityisesti ruotsalaiselle järjestelmälle ominaisia valtiöäänöllisiä ja käytännöllispoliittisia edellytyksiä sekä käy läpi joitakin edustustutkimuksia, eivät tuo edustuksellisuuden teoreettiseen erittelyyn mitään uutta. Vankka kytkös empiriaan selittää osaltaan teoreettisen osion suppeutta. Tutkimuksen pääpaino on mittavan haastatteluaineiston läpikäynnissä ja analysoinnissa.

Kontekstisidonnaisuutensa kautta Roth »vältyy» edustavuuden yleisen luonteen ja substanssin määrittelyltä, eikä hänen näin ollen tarvitse päätyä »pitkinmäisiin», empiirisesti tyhjiin määritelmiin kuten »edustavuus on yhtäaikaa läsnä ja ei-läsnä» tai »edustavuus ei ole minkään yksittäisen entiteetin ominaisuus, vaan muodostuu monien eri tahojen välisistä monimutkaisista interaktioista». Roth pystyy rajaamaan edustaja-edustettava -suhteen määrittelyä ja erittelyä alue- ja paikallisedustavuuden piiriin. Hän kuitenkin sivuaa rooliajattelun keskeistä problematiikkaa: käsitystä edustajan sidonnaisuudesta. Roth tuo esiin hyvin tunnetun tavan jäsentää edustajan roolia autonomisuus-sidonnaisuus-akselilla, jossa edustajan asemaa ja roolia voidaan tarkastella valitsijakuntaan sidottuna valtuutettuna delegaattina, vapaana ja oman harkintakykynsä pohjalta toi-

mivana yksilönä tai puolue-edustajana. Viimeksi mainittu rooli on saanut erityisen korostuneen aseman modernien massapuolueiden esiinmarssin myötä. Vaikka puolue-edustajan rooli määrittääkin monessa asiassa eniten parlamentaarikon toimintaa, tämä ei Rothin mielestä tee kuitenkaan mahdolliseksi erityisintressien edustamista. Puoluesidonnainen edustaja voi puolueensa sisällä vaikuttaa ja edistää esimerkiksi alueellista tai paikallista alkuperää olevia erityisintressejä, joihin hän kokee olevansa sitoutunut tai joiden edustaja hän kokee olevansa puolueensa edustamisen ohella. Rothin argumentointi etenee likimain seuraavasti. Puoluejärjestelmien kehitys on osaltaan tehnyt mahdolliseksi sen, että yksittäiset parlamentaarikot voivat taas edustaa kapeampia intressejä. Poliittisessa järjestelmässä, jossa puolueet pitkälti huolehtivat kokonaisintressin aggregoinnista, yksittäiselle kansan edustajalle on tullut tärkeäksi artikuloida kapea-alaisempia erityisintressejä. Edustaja voi toimia yhtäaikaa puolueen edustajan ja paikallisten ja alueellisten intressien ja mielipiteiden edustajan rooleissa.

Rothin mielestä mahdollisuus erityisintressien, siis esimerkiksi aluesidonnaisten intressien, edustamiseen on riippuvainen poliittisen järjestelmän ominaispiirteistä. Valtio-oikeudelliset ja käytännöllispoliittiset odotukset voivat yhtäältä rajata, toisaalta antaa mahdollisuuksia alue-edustavuuden ja paikallisen edustuksen toteutumiseksi. Roth esittelee näitä edustuksellisuuden toteutumisehtoja Ruotsin oloissa muuttaman sivun verran. Alue- ja paikallisen edustavuuden toteutumiseksi on Ruotsissa hyvät mahdollisuudet. Vaaliipiirin sisäiset jaot ovat luoneet hyvät edellytykset alueellisen identiteetin ja alueperustaisten puolueiden muodostumiselle. Huomattava osa ruotsalaisista parlamentaarikoista on ollut ja on edelleenkin luonnehdittavissa aktiivisiksi paikallis- ja aluetason poliitikoiksi. Alueellinen ja paikallinen edustajuus ei siten välttämättä ole pelkästään symbolista, vaan edustajat myös toimivat aktiivisesti paikallisten ja alueellisten intressien edustajina.

Ensimmäisessä empiirisen osion luvussa tarkoituksena on määrittää edustajien ja valitsijakunnan välistä mielipiteiden yhteneväisyyttä vertailemalla edustajien ja edustettavien näkemyksiä paikallisista ja alueellisista ongelmista. Rothin mielestä johtavien ja johdettavien mielipiteiden kongruenssi ei ole erityisesti demokraattisen järjestelmän ongelma. Kaiken kaikkiaan on vaikeaa kuvitella minkään poliittisen järjestelmän pysyvän hengissä ilman, että edustajien ja edustettavien väliset mielipiteet ovat edes jollakin tapaa yhteneväiset. Roth tutkii miellipide-edustavuuden toteutumista tarkastelemalla kansalaisten ja parlamentaarikkojen alueellisen tietoisuuden tasoa, käsityksiä tulevaisuudesta ja edustajien ja edustettavien näkemyksiä alueellisista ja paikallisista ongelmista. Roth toteaa parlamentaarikkojen edustaneen valitsijakuntansa näkemyksiä paikallisista ongelmista sekä intensiteetin että asiakyksymysten esiinnousemisen suhteen. Edustavuus toteutuu myös

siinä mielessä, että valitsijoiden ja edustajien käsitykset kaikista ongelmallisimmista asiakyksymyksistä olivat yhteneväiset.

Rothin edustavuuskehikon toisena tukipilarina on muodollinen edustavuus, jonka toteutumista Roth analysoi edustajien alueellisten ja paikallisten puolue- ja luottamustehtävien avulla. Tällöin mielenkiintoista on selvittää paitsi erilaisten järjestöjäsenyyksien luonnetta ja määrää, myös analysoida sitä, miten edustajien kytkös alueelliseen ja paikalliseen toimintaan muuttuu ajan kuluessa. Rothin tutkimus osoittaa, että edustajien yhdessä kunnallispoliittiseen ja muuhun toimintaan säilyy parlamentaarikkouran aikana, vaikka se ajan myötä jossain määrin hölleneekin. Monet edustajat toimivat valintansa jälkeenkin alue- ja paikallisen tason luottamustehtävissä.

Rothin ajatus affektiivisesta edustamisesta perustuu rooliteorian yhteydessä esiteltyyn ja hyvin yleiseksi tulleetseen tapaan tehdä erottelu edustustahon (fokus) ja edustusperiaatteiden (tyyli) välillä. Jaottelun »isinä» voidaan pitää 1960-luvun amerikkalaisia rooliteoreetikoita, joiden näkemys rooleista käyttäytymisen määrittäjinä on tullut testatuksi monta kertaa sitten 1960-luvun. Edustuksen fokuksella tarkoitetaan edustustahon, sen mitä edustetaan, selvittämistä. Edustustyylillä tai edustusperiaatteilla puolestaan viitataan siihen, miten edustajan tulisi toimia roolissaan yleensä ja erityisesti silloin, kun eri lojaliteettien välillä vallitsee ristiriita. Tämä ajattelu linjoittaa myös Rothin edustuksellisuusanalyysia affektiivisen edustavuusdimension osalta. Affektiivinen edustavuus saa ilmuksensa psykologisena kiinnittymisenä kuntaan ja vaalipiiriin, aikataulullisina ratkaisuinä sekä halukkuutena ottaa vastaan työtehtäviä. Edustuskäsitysten selvittämiseksi Roth tarkastelee sekä lainsäätäjien käsityksiä edustajan roolista yleensä että heidän käsityksiään nimenomaisesti oman edustusroolin määrittämisestä. Roth toteaa lähes joka toisen viittaneen oman edustajan roolinsa määrittelyssä alueelliseen ja/tai paikalliseen dimensioon. Suurin osa parlamentaarikoista myös ilmoitti olevansa sitoutunut pitämään yllä alue- ja paikallispoliittista yhteyttään lainsäätäjän tehtävänsä ohella. Kaiken kaikkiaan tulokset osoittavat, että affektiivinen alueellinen ja paikallinen edustavuus oli hyvin laajasti toteutunut 1960-luvun loppupuolella.

Miten edustajat sitten muodollisesti tarkasteltuna toteuttavat alueellista ja paikallista edustavuuttaan? Missä määrin lainsäätäjien toiminnoissa voidaan nähdä viitteitä näiden edustusdimensioiden suuntaan? Ja edelleen, mitä mahdollisuuksia moderni parlamentaarinen järjestelmä ylipäänsä tarjoaa paikallisesti ja alueellisesti orientoituneelle edustajalle? Kysymys on siitä, miten paljon sijaa näille edustusulottuvuuksille on edustajan roolikokonaisuudessa. Roth puhuu kyläpolitiikasta (*by-politiik*) ja sen toteutumisesta Ruotsin valtiopäivillä. Hän erottaa aktiivisessa alueellisessa ja paikallisessa edustamisessa kaksi tyyppiä, joista toinen on ekspressiivisempi ja rakentuu virallisista toiminnoista, kysy-

mysten ja aloitteiden teosta. Toinen puolestaan on epävirallisempi ja keskittyy selvittämään parlamentaarikoiden yhteyksiä hallituksen ministereihin. Rothin mukaan reilut 40 prosenttia lainsäätäjistä esitti selkeästi alueellisesti tai paikallisesta painottuneita kysymyksiä tai teki aloitteita vuoden 1969 valtiopäivien aikana. Tosiasiallinen edustavuus toteutui vielä paremmin toisen mittarin valossa, sillä lähes 60 prosenttia edustajista otti yhteyttä ministereihin kotikuntansa asioiden tiimoilta.

Lopuksi Roth suorittaa vielä joitakin tilastollisia analyyseja testatakseen aktiivisen edustavuuden yhteyttä muihin edustavuusdimensioihin, jolloin aktiivisen edustuksellisuuden kaksi mittaria toimivat riippuvina muuttujina ja muodollinen, affektiivinen ja kognitiivinen edustavuus puolestaan riippumattomina muuttujina. Roth tarkastelee myös joidenkin rakenteellisten ja taloudellisten muuttujien yhteyttä aktiiviseen edustuksellisuuteen. Hän toteaa, että edustajien rooliorientaatiossa oli havaittavissa selvää roolin eriytymistä. Noin kolme neljäsosaa edustajista oli joskus toiminut alueellisesti tai paikallisina puhemiehinä, noin neljännes ei koskaan. Hieman suurempi osuus lainsäätäjistä toteutti aktiivista edustamisstrategiaansa epävirallisempaa tietä, ministerikontaktien avulla kuin virallisemman, aloitteille ja kysymyksille rakentuvan strategian kautta. Eri puolueiden edustajien välillä oli havaittavissa tässä suhteessa eroja siten, että sosialidemokraattien ja keskustan edustajilla oli hieman enemmän kontakteja ministereihin kuin konservatiivien ja liberaalien edustajilla, jotka puolestaan pitivät parempina näkyvämpiä edustuksellisuuden muotoja.

Kaiken kaikkiaan Rothin tutkimuksen vahvuudet ja heikkoudet on helppo listata. Aloittakaamme viimeksi mainituista. Ensimmäisenä herää kysymys, miksi Roth julkaisee tutkimuksensa nyt eikä 30 vuotta sitten. Siirtymä kolmen vuosikymmenen takaiseen aikaan edustavuuden toteutumisen tarkastelemiseksi tekee tehtävänsä. On vaikeaa innostua Rothin esittämistä prosenttiluvuista tai tilastollisista merkitsevyyksistä. Toisena kritiikin kohteena on tutkimuksen teoreettisen aineksen ohuus ja problematisoinnin vähäisyys. Edustuksellisuus on, edelleenkin, hyvin kiistanalainen käsite, ja edustavuusproblematiikan syvällisempi erittelemineen olisi varmasti tuonut työhön lisää jänitevyttä ja samalla myös kiinnostavuutta. Roth ottaa varsin itsestään selvänä sen, mitä edustuksellisuus on, mitkä ovat sen keskeiset ulottuvuudet ja mistä edustavuuden kriteerit rakentuvat. Itse jäin eniten kaipaamaan paitsi hieman laajempaa edustuksellisuuskeskustelun esittelyä yleensä, myös tämän keskustelun kriittistä ja arvioivaa tarkastelua, käsitteiden repimistä auki, vaikka sitten vähemmän radikaalissakin mielessä. Roth tarjoilee edustuksellisuuden lukijalleen liian helpossa ja sulavassa muodossa.

Rothin työn hyvät puolet ovat mielestäni yhtä selvästi nähtävissä kuin työn puutteetkin. Kirja on erityisen kiinnostava ja ajatuksia herättävä edustavuuden empiirisen todentamisen kehittämissään. Tällä tarkoitan ta-

---

paa, jolla Roth rakentaa edustavuuden tutkimuskehikon; saattaa relevanteimmiksi mieltämänsä edustavuusdimensiot mitattavaan muotoon. Tämän empiirisen kehittelyn takia Rothin kirjan lukeminen ei ole ajanhukkaa. Kuten ei myöskään ole Rothin maamiesten, Peter Esaiassonin ja Sören Holmbergin (1996) teos ruotsalaisen järjestelmän edustavuudesta. Ruotsissa edustavuustutkimuksista näyttääkin muotoutuneen traditio toisin kuin meillä. Itse edustuksellisuuden teoreettisesta ja empiirisestä kehittelystä kiinnostuneena en voikaan olla kysymättä, liikenisikö osallistuvan demokratian ilmiöön keskittyvien tutkimusten rinnalla aikaisempaa enemmän mielenkiintoa myös edustavuusproblematiikan selvittelylle.

SOILE KUITUNEN
